Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta

Sosiaali- ja terveysvaliokunta 18.04.2024 klo 10.00 / KAA 3/2023 vp / Asiantuntijapyyntö

Lausunto kansalaisaloitteeseen KAA 3/2023 vp Valvottu käyttötila huumeita käyttäville

1 Asia

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on pyytänyt Poliisihallituksen asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa otsikon kansalaisaloitteeseen.

Aloitteessa on esitetty, että käynnistettäisiin lainvalmistelu mahdollistamaan huumausaineiden käyttötilakokeilu. Aloitteessa on todettu, että useat tutkimukset ja selvitystyöt tukevat näkemystä, jonka mukaan valvotut käyttötilat tuovat hyötyjä pistämällä huumeita käyttäville. Valvotut käyttötilat vähentävät myös häiriöitä julkisissa tiloissa ja pistovälineistä aiheutuvia ympäristöhaittoja.

Perusteluina käyttötilakokeilulle on nostettu muun muassa huumemyrkytykset ja huumausainekuolemien määrän kasvu koko 2000-luvun ajan, erityisesti nuorten alle 25-vuotiaiden ryhmässä.

2 Yleistä

Poliisin kanta kannabiksen ja muiden huumausaineiden käytön rangaistavuuden poistamiseen on ehdottoman kielteinen. Poliisin tilastojen ja kokemuksen perusteella on vaikea nähdä, että dekriminalisointi tai muu huumausaineiden käytön salliminen tai lieväkin mahdollistaminen vähentäisi huumeiden käyttöä ja saatavuutta. Poliisin näkemyksen mukaan huumeiden vapaampi käyttö luo aina lisää kysyntää ja käyttäjäkunta laajenisi, mikä todennäköisesti lisäisi myös ongelmakäyttöä ja oheisrikollisuuden lisäksi myös onnettomuusriskiä esimerkiksi liikenteessä. Huumausainerikollisuuteen liittyy olennaisesti muuta rikollisuutta, kuten omaisuus- ja pahoinpitelyrikoksia sekä ryöstöjä ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten hyväksikäyttöä.

Huumausaineiden käyttö ja huumausainerikollisuus näyttäytyy poliisin arjessa joka päivä. Poliisin tietoon tulleiden ja poliisin paljastamien huumerikosten määrä on pidemmällä aikaväillä noussut ja huumausaineiden käyttömäärät ovat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemien jätevesitutkimusten mukaan nousseet selvästi vuodesta 2012, jolloin tutkimukset aloitettiin.

POLIISIHALLITUS
Vuorimiehentie 3, PL 1000, 02151 ESPOO
kirjaamo.poliisihallitus@poliisi.fi
Puh. +358 295 480 181, Faksi +358 295 411 780

Huumausainerikollisuus on piilorikollisuutta, josta vain pieni osa tulee viranomaisten tietoon. Poliisin valvonnan määrä ja kohdentaminen vaikuttavat ilmitulevien rikosten määrään. Poliisi kohdentaa toimenpiteitä paikallisesti erityisesti huumeiden katumyyntiin ja nuorille tapahtuvaan myyntiin, ei itse käyttäjiin. Yksittäisen huumausaineiden käyttäjän poliisi kohtaa yleensä muun rikoksen tai häiriökäyttäytymiseen liittyvän tehtävän yhteydessä.

Poliisi ja Tulli paljastavat ja torjuvat erityisesti järjestäytynyttä ja kansainvälistä huumerikollisuutta tavoitteena torjua huumausaineiden salakuljetusta ja levitystä Suomessa. Pääsääntöisesti huumausaineet salakuljetetaan Suomeen muualta, ja huumausainekauppaan liittyy tai taustalla on lähes aina järjestäytynyttä rikollisuutta, oli käyttö sallittua tai ei.

Rikostorjuntaviranomaset seuraavat huumetilannetta yhdessä THL:n ja Fimean kanssa ja tiedottavat tarvittaessa uusista ja erittäin vaarallisista huumausaineista, jotka voivat entistä herkemmin aiheuttaa huumemyrkytyksiä. Esimerkiksi fentanyylin aiheuttamien kuolemien ja myrkytysten määrä on maailmalla ja Suomen naapurimaissa voimakkaasti kasvanut.

Poliisin tietoon tulleiden huumerikosten määrä on laskenut vuoden 2020 jälkeen, mutta nuorten (alle 20 v) kohdalla huumausaineen käyttörikoksissa on nousua. Poliisi tapaa vuosittain n. 200 alle 15-vuotiasta, n. 1100 15-17 -vuotiasta ja n. 2100 18-20 -vuotiasta käyttörikoksesta epäiltyä. Huumausaineen käyttörikoksia poliisi kirjaa vuosittain yhteensä n. 18 000 - 19 000 tapausta. Uusintarikollisuus on yleistä, mikä viittaa myös ongelmakäyttöön.

Poliisi on ohjeistuksella suunnannut omaa toimintaansa huumausaineiden käytön ennalta estämiseen ja toimenpiteiden porrastamiseen sanktioiden sijaan. Poliisi pitää kuitenkin tärkeänä, että huumausaineiden käyttäminen on rikos, koska se mahdollistaa selvittää vakavampia rikoksia ja esimerkiksi huumausaineiden välittämistä lapsille ja nuorille.

Ensikertalaista huumausaineiden käyttäjää ei sakoteta ja alle 18-vuotiaiden kohdalla järjestetään puhuttelutilaisuus, jossa nuorelle tuodaan esille selkeä rikosoikeudellinen moite teosta sekä tarjotaan mahdollisuus, sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteille sekä tuelle päihteettömyyteen. Tilaisuus tähtää siihen, että sen päätteeksi nuorelle annetaan asiassa esitutkintalain mukainen huomautus. Huomautuksen antaminen on yksi laittomaan toimintaan puuttumisen muoto ja voi huumausaineen käytön lopettamisen kannalta johtaa parempaan lopputulokseen kuin ankarammat seuraamukset.

Poliisi tekee ennalta ehkäisevää yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa esimerkiksi Ankkuri-toiminnassa, joka kohdistuu varhaisessa vaiheessa nuorten hyvinvoinnin edistämiseen ja rikosten ennalta ehkäisemiseen. Myös toimenpiteistä luopuminen on mahdollista, jos käyttötilanne on ollut vähäinen, ja syyte voidaan jättää nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikoksesta epäilty on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Poliisihallitus on päivittämässä poliisiyksiköille annettavaa ohjeistusta ja tulee edelleen painottamaan poliisin antamaa tukea hoitoonohjaukselle ja päihderiippuvaisen kohtaamista.

3 Lausunto

Aloitteen liitteitä/linkkejä ei ollut Poliisihallitukselle lähetetyn pyynnön mukana, joten niistä ei voi lausua tarkemmin annetussa lausuntoajassa.

Sosiaali- ja terveydenhuoltoviranomaiset ovat parhaita asiantuntijoita arvioimaan, millä keinoilla huumausaineiden käyttäjiä voidaan tukea ja millä keinoilla huumeiden käytöstä yksilöille aiheutuvia terveydellisiä haittoja ja sosiaalisia ongelmia voidaan vähentää.

Poliisi tukee ja kannattaa yleisesti kaikkia niitä keinoja, joilla huumausaineiden käyttöä ja käytöstä aiheutuvia haittoja ja ongelmia niin yksiköille kuin yhteiskunnallekin voidaan ehkäistä ja vähentää. Toimenpiteet on aina suhteutettava toimintaympäristöön ja vallitseviin olosuhteisiin, eikä tule suoraan ottaa mallia esimerkiksi toisten valtioiden kokeiluista. Poliisin näkemyksen mukaan kaikkien kokeilujen ja toimenpiteiden ensisijaisena tavoitteena tulee olla ennalta estää ja vähentää huumausaineiden käyttöä ja houkuttelevuutta sekä tehostaa hoitoonohjausta ja parantaa muita tukimuotoja ja palveluita päihdeongelmasta kärsiville.

Aloitteessa on todettu, että useat tutkimukset tukevat näkemystä käyttötilojen hyödyllisyydestä. Maailmalta ja erityisesti Yhdysvalloista on kuitenkin täysin päinvastaisia kokemuksia huumausaineiden käytön vapauttamisesta, esimerkiksi Oregonin tilanne. Monessa yhteydessä on viitattu muun muassa Portugalin huumeongelman ratkaisemiseen yli 20 vuotta sitten, mutta vastaavaa heroiini- ja erityisesti terveysongelmaa ei ole kuitenkaan Suomessa koskaan ollut. Portugalin tiukasta hoitoonohjausjärjestelmästä, hallinnollisista sanktioista ja käyttötiloista huolimatta huumausaineiden käytön on havaittu lisääntyneen viime vuosina ja esimerkiksi kannabiksen käyttäminen on yleistä alaikäisten ja nuorten keskuudessa, vaikka huumekuolemat ovatkin vähentyneet.

Huumeiden käyttö on moniulotteinen ongelma, johon ei ole yksiselitteistä ja helppoa ratkaisua. Tähän työhön tarvitaan avointa ja asiapohjaista yhteiskunnallista keskustelua eri viranomaisten, kansalaisjärjestöjen, poliitikkojen, kansalaisten ja kokemusasiantuntijoiden kesken.

Poliisin näkemyksen mukaan on erittäin tärkeää, että koko hoitoonohjausketju saadaan toimivaksi. Haasteena on hoitopaikkojen ja välittömän avun vähäisyys. Poliisilla ei ole toimivaltaa ilman asianosaisen suostumusta eikä hoitopaikkaa, minne ohjata käyttäjä silloin, kun tilanne sitä kiireellisesti edellyttäisi. Myös poliisin resurssit ja tehtävämäärät vaikuttavat siihen, kuinka paljon poliisi voi panostaa hoitoonohjaukseen. Käyttäjien motivaatio sitoutua tarjottuun apuun heikkenee, jos hoitoon hakeutuminen on hankalaa tai hoitoon pääsemiseen kuluu aikaa. Päihdepalveluiden järjestämisvastuu on hyvinvointialueilla. Palvelujen saatavuus vaihtelee alueittain ja kunnittain.

Poliisi lähestyy asiaa poliisin tehtävien ja toimivallan näkökulmasta ja haluaa nostaa mahdollisesta käyttötilakokeilusta esille muutamia kohtia.

3.1 Nuorten huumausaineiden käyttö

Poliisin kokemuksen mukaan huolestuttavaa on erityisesti nuorten huumausaineiden, huumaavien lääkkeiden ja muiden päihdyttävien aineiden käytön lisääntyminen, suhtautuminen huumeiden ym. käyttämiseen sekä huumausaineiden helppo saatavuus esim. tietoverkkojen avulla. Poliisitehtävien ja rikostutkintojen yhteydessä on havaittu, että entistä nuoremmat käyttävät huumeita, heillä on hallussaan vaarallisia huumausaineita, ja entistä nuoremmat myyvät ja välittävät huumeita muille nuorille.

Voidaan perustellusti kysyä, tukevatko mahdolliset käyttötilat nuorten huumausaineiden käytön ehkäisyä ja vähentämistä, sekä nuorten huumekuolemia. Käyttötilat eivät myöskään saisi mitenkään kannustaa esimerkiksi nuoria tai aikuisiakaan kokeilemaan huumeita tai lisäämään huumausaineiden käyttöä. Huomioon on otettava myös Onnettomuustutkintakeskuksen valmistumassa oleva tutkintaselostus T2023-S1, jossa on tarkasteltu nuorten tapaturmaisia huumekuolemia vuonna 2023, erityisesti sen osalta missä olosuhteissa kuolemat ovat tapahtuneet.

On selvää, että toiminnassa tulee panostaa erityisesti nuorten huumausaineiden kokeilua ja käyttöä ennalta estävään ja vähentävään toimintaan sekä huume- ja päihdevalistukseen, joilla olisi suoraa vaikutusta myös nuorten huumemyrkytyksiin ja -kuolemiin.

3.2 Käyttötilat

Poliisin näkemyksen mukaan mahdollisista huumausaineiden käyttötiloista on käytävä perusteellinen keskustelu ja selvitettävä tarkoin niiden hyödyt ja haitat. Poliisin näkemyksen mukaan käyttötilat eivät saa luoda tai mahdollistaa millään tavalla vapaampaa huumausaineiden käyttöä, jolloin kuka tahansa voisi mennä ko. tiloihin käyttämään tai kokeilemaan huumeita. Edellä oli nostettu esille erityisesti nuorten huumausaineiden käyttö.

Aloitteen mukaan käyttötilat tavoittavat marginalisoituneimpia suonensisäisesti huumeita käyttäviä. Olennainen kysymys luonnollisesti on, ovatko käyttötilat tehokas keino vähentää huumausaineiden käyttöä ja siitä aiheutuvia ongelmia, ja kenelle käyttötilat olisi ensisijaisesti tarkoitettu ja onko olemassa tehokkaampia muita keinoja, joilla huumeongelmaa voidaan laajemmin ehkäistä. Mikäli käyttötilakokeilun yhtenä keskeisenä muotona on antaa ongelmakäyttäjille parempaa hoitoonohjausta, terveydenhuoltoa ja päihdetietoutta, voidaan tämä poliisin näkemyksen mukaan järjestää muullakin tavoin toimintaa ja resursseja tehokkaasti kohdentamalla. Vaihtoehtoisia malleja on pohdittava, joilla ongelmakäyttäjät saadaan paremmin päihdepalveluiden piiriin.

Lisäksi käyttötilojen sijaintiin ja sijoitteluun liittyy laajempia kysymyksiä asiakkaiden ja palvelujen järjestämisen sekä lähialueen asukkaiden ja viranomaistoiminnan näkökulmasta. Myös käyttötiloissa työskentelevien turvalli-

suuteen ja vastuisiin liittyvät kysymykset tulee tarkoin valmistella ja ratkaista. Olennaisina kysymyksinä varmasti ovat, mitä huumausaineita käyttötiloissa voitaisiin käyttää sekä miten käytön turvallisuus ja aineet olisi varmistettu. Samoin käyttötilojen asiakkaiden/käyttäjien oikeuksien ja velvollisuuksien tulee olla selvät.

3.3 Lainsäädäntö

Käyttötilojen tulee perustua lainsäädäntöön. Poliisin näkemyksen mukaan on ensiarvoisen tärkeää, että mahdollisen käyttötilakokeilun osalta ratkaistaan ensin käyttötiloihin ja edelleen huumausaineiden käyttämiseen liittyvä lainsäädäntö tarkkarajaisesti.

Huumausaineiden hallussapitäminen ja käyttäminen on Suomessa säädetty rangaistavaksi. Lainsäädännön tulisikin olla täsmällinen ja yksiselitteinen siten, että laillisen ja laittoman toiminnan raja olisi selvä sekä viranomaisille että käyttötilan asiakkaille. Lainsäädännön tulee myös olla tarkka sen suhteen, että poliisi voi valvoa yleistä järjestystä ja turvallisuutta sekä tarvittaessa puuttua laittomaan toimintaan. Poliisin näkemyksen mukaan ongelmallisia tilanteita voi syntyä esimerkiksi silloin, jos poliisi tapaa henkilön, jolla on hallussa huumausaineita ja tämä kertoo olevansa menossa käyttötilaan.

Joissakin yhteyksissä on esitetty, että poliisi olisi mukana valvomassa käyttötiloja esimerkiksi yleisen järjestyksen ja käyttötilojen henkilökunnan turvallisuuden osalta. Poliisin kanta tähän on kuitenkin ehdottoman kielteinen ottaen huomioon käyttötilojen tarkoitus ja poliisin resurssien tarkoituksenmukainen käyttö sekä poliisin lakisääteiset tehtävät ja toimivalta. Kiireellisten hälytystehtävien hoitaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen ja selvittäminen ovat poliisin tärkeimpiä tehtäviä, mutta ei ole tarkoituksenmukaista, että käyttötilakokeilusta syntyisi poliisille lisää uusia tehtäviä tai velvoitteita.

Sosiaali- ja terveysministeriön, oikeusministeriön ja sisäministeriön virkamiesryhmä on selvittänyt käyttötilakokeilun edellyttämiä lainsäädäntömuutoksia (selvitys 26.1.2023). Mahdollisen lainsäädäntötyön yhteydessä tulisikin laajasti arvioida käyttötilakokeilun vaikutuksia paitsi itse käyttötilojen ja toiminnan järjestämiseen myös vaikutuksia poliisitoimeen ja muiden viranomaisten toimintaan, tehtäviin ja vastuisiin sekä mm. yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Poliisitarkastaja Kari Siivo

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 16.04.2024 klo 16:44. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaamosta.

Liitteet

Jakelu

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
Poliisiylijohtaja Seppo Kolehmainen
Poliisijohtaja Sanna Heikinheimo

Tiedoksi

Poliisihallitus esikunta / poliisilakimies Visa Weckström
Poliisiylitarkastaja Minna Ketola
Poliisiylitarkastaja Vesa Pihajoki
Poliisitarkastaja Toni Sjöblom
Poliisitarkastaja Tuomas Pöyhönen